

TURUN TUOMIOKIRKKO vv. 1700—1827.

I.

Tehtävä ja lähteet.

Maamme kunnianarvoisimman kirkollisen muistomerkin kehityksessä ovat varhaisemmat, 1700-luvun takana olevat ajanjaksot eniten mielenkiintoisia niinhyvin rakennus- ja sivistys- kuin kirkkohistoriallisissa suhteissa. Tämä on hyvin ymmärrettävää. Olihan oleellisesti uutta luova rakennuskausi sen kehityksessä pääpiirteissään päättynyt jo keskiaikana. Tuomiokirkon rakennushistoria on niin ollen siis etupäässä sen keskiajan historiaa, tai toisinpäin sanottuna sen keskiajan historia on keskeisin osa saman ajan valtiollista ja sivistyshistoriaa. Uskonpuhdistuksen aikakausi on taas mielenkiintoista sekä sen vuoksi, että tuon ajan lähteet huomattavalla tavalla valaisevat keskiajankin historiaa, ja myöskin sen vuoksi, että Kustaa Vaasan reduktionin aiheuttaman rappeutumisen ohimentyä kirkko tällöin tuli muutetuksi palvelemaan puhdistetun opin menoja. Varsinaisen loistokautensa se tässä uudessa tehtävässään eli vasta 1600-luvulla. Nyt tuli se uudestaan jotensakin yhtä suuressa määrässä kuin asianlaita oli ollut keskiaikana henkisen ja hengellisen elämän hallitsevaksi keskipisteeksi. Se tarmo, jolla kirkko johti jäsentensä elämää ja toimintaa, se arvonnanto, jota kirkko elävien jäsentensä kasvatustalaitoksena ja vainajiensä viimeisenä leposijana nautti, se keskeinen asema, joka kirkolla oli sen ympärillä sijaitseviin opinahjoihin, kaikki se oli riittävänä perustana uudelle nousulle, mikä tulee näkyviin

tuomiokirkon taloudellisen aseman vakiintumisessa valtion ja yksityisen anteliaisuuden kautta, kirkon rakennusten korjaamisessa ja koristelussa sekä tuomiokirkon hallinnon järjestyksessä.

Tähän nousukautteen verrattuna on 1700-luku kuin elämästä vanhan perinnön varassa, osittain rappeutumistakin, aina v:n 1827 suureen paloon saakka, joka hävitti vanhasta kirkosta melkein kaiken, minkä tuli voi hävittää. Mutta kuitenkin kaikitenkin, tämäkin ajanjakso on tutkimisen arvoinen. Tuomiokirkko oli vielä 1700-luvullakin monessa katsannossa maan henkisen elämän keskipiste, kirkollisesta puhumattaakaan. Sen vaiheiden käsittely voi siis tuoda maamme sivistyshistorialliselle tutkimukselle joitakin käyttökelpoisia lisäjä. Myöskin sen rakennushistoriassa on tällöin muutamia mielenkiintoisia vaiheita. Onhan lisäksi selvää, että tuomiokirkkorakennuksen tila ja kehitys tänäkin aikana on tarkoin tunnettava, jotta sen varhaisempaan aikaan kohdistunut tutkimus voi liikkua varmalla pohjalla.

Aivan samoin kuin on asian laita J. W. RUUTHIN ja CARL VON BONSDORFFIN ansiokkaissa mutta kaupunkihistoriallisen yhteytensä vuoksi liian yleispiirteisissä katsauksissa tuomiokirkon historiaan alkaen sen alkuvaiheista aina isoon vihaan saakka, on tässäkin ollut välttämätöntä käsitellä kirkon hallintoa, taloutta ja henkilökuntaa, koska niiden toiminnan tunteminen on edellytyksenä kirkon hoidon ja rakennuskehityksen ymmärtämiselle. Samasta syystä on tarpeellista perehtyä myös muutamainkin kirkollisiin tapoihin. Niinkään on osottautunut välttämättömäksi pääpiirteittäin käsitellä koko sen rakennusryhmän vaiheita, joka ympäröi tuomiokirkkoa, sillä osittain se oli kirkon hallinnossa ja kirkon aitausta muodostavana kuului se välittömästiinkin tuomiokirkko-kuvaan aikaisten silmissä.

Tuomiokirkon historiaa 1700-luvun alusta v:n 1827 suureen paloon saakka käsittelevälle tutkimukselle on runsaasti

eri luontoisia lähteitä olemassa, jotka eri kysymyksiä selvitetäessä täydentävät toisiaan. Tärkeimpiä ovat tietysti tuomiokirkon omassa hallinnossa syntyneet asiakirjat. Tätä tutkimusta varten tarkoin läpikäydyt tuomiokapitulin pöytäkirjat ja kirjekirjat antavat tietoja kaikista mahdollisista tuomiokirkkoa koskevista asioista. Valitettavasti ne ovat kuitenkin epätäydellisinä säilyneet tuomiokapitulin arkistossa. Pöytäkirjojen liitteet ovat jotensakin kokonaan hävinneet ja itse pöytäkirjoja on tallessa kysymyksessä olevalta ajalta vain vv:lta 1755—1761, 1770—1777, 1784—1827.¹ Tätä kokoelmaa onneksi täydentää lähetettyjen kirjeiden sarja, joka on säilynyt vv:lta 1729—1738, 1742—1744, 1746, 1748, 1749, 1751—1827. Yhtä tärkeän kokoelman muodostavat tuomiokirkon tilit, jotka ovat täydellisinä säilyneet joko tuomiokirkon omassa tilikokoelmassa tai Turun ja Porin lääninhallituksen tili- ja verifikatsioonikirjoissa. Tämä lähde jättää kyllä tutkijan monesti pulaan. Esim. tilitettäessä erilaisia rakennustarveostoja ja maksettaessa rakennustyöpalkkoja useinkaan ei sanota, mihin tarkoitukseen rakennustarpeita on käytetty ja mitä rakennustöitä on tehty. Erinomaisen runsassisältöisiä ovat myöskin kirkonkokousten pöytäkirjat, jotka ovat säilyneet tuomiokirkon- ja Valtionarkistossa.² Kokonaiskuvauksina tuomiokirkon tilasta ja siinä tapahtuneista muutoksista ovat näiden rinnalle asetettavia ne tuomiokirkon inventaariot, joita pantiin toimeen kirkonisäntien vaihtuessa ja joita on säilynyt tuomiokirkon arkistossa vv:lta 1724, 1735, 1742, 1748, 1774, 1789 ja 1810.

¹ Lisäksi on vv:n 1778—1783 välistä aukkoa täydentämässä ko-koelma niitä pöytäkirjanotteita, joilla tuomiokapituli tiedoitti kirkonisännälle tärkeimmät päätöksensä (Valtionarkisto n. 7055: Utdrag ur Consistorii Ecclesiastici Aboensis Protocoll i ekonomiska mål 1773—1807).

² Tuomiokirkon arkistossa ovat kirkonkokousten pöytäkirjat vv:lta 1738—1778, 1823—1840 ja Valtionarkistossa (n. 7054) vv:lta 1785—1805.

Myöskin muutamat ulkopuoliset lähteet kuten yliopiston konsistorin, raastuvanoikeuden ja kemnerioikeuden pöytäkirjat sekä eri luontoiset lääninhallituksen asiakirjat sisältävät jonkunverran tietoja tuomiokirkosta, mutta jo keskeisimmänkin aineksen ollessa miltei ylivoimaisen laajan, ei niitä tätä tutkimusta varten ole ollut mahdollista ryhtyä järjestelmällisesti läpikäymään. Niiden käytön on täytynyt rajoittua tapauksiin, jolloin jostakin erikoisesta syystä on ollut aihetta odottaa niistä tiedonantoja löytyvän. Tämänkin menetelmän avulla on niistä löytynyt arvokkaita tietoja. Erikoisesti kannattaa mainita Turun maistraatin arkistossa oleva tuomiokirkon tarkastuskirja v:lta 1789, jossa tarkemmin kuin missään varsinaisessa inventaariopöytäkirjassa käsitellään koko tuomiokirkolle kuuluvan rakennusryhmän tilaa ja sen tarvitsemia korjauksia.

Oman ja mielenkiintoisen lähderyhmänsä muodostavat aikaisten kuvaukset tuomiokirkosta. Hyvin monet matkakertomukset ja kirjeet sisältävät tuollaisia tiedonantoja. Ensimmäisiä tuntemiani näistä on hollantilainen Andres de Wouw, joka v. 1616 kävi Turussa eikä tietenkään jättänyt katselematta paikkakunnan huomattavinta nähtävyyttä.¹ Seuraavalta vuosisadalta on kirjallisia kuvauksia kokonainen sarja, alkaen Daniel Jusleniuksen kuuluisasta Turku-teoksesta, joka kuvaa tuomiokirkkoa sellaisena kuin se oli ennen isoa vihaa.² Pikkuvihan etupuolelta taas on C. R. Berchin matkamuistelmat³ sekä eräs kaupunginkuvaus v:lta 1737, jonka laatimisen aihe ei käy selville.⁴ Pikkuvihan jälkeiseltä ajalta on ensimmäisenä mainit-

¹ En holländsk beskicknings resor i Ryssland, Finland och Sverige 1615—1616. Översatta och utgivna av SUNE HILDEBRAND. Stockholm 1917.

² DANIEL JUSLENIUS, Aboa vetus et nova. 1700 (Ruotsiksi käännettynä Suomi-kirjassa 1841).

³ C. R. BERCH, Apteckningar under en resa genom Finland år 1735 (Förhandlingar och Uppsatser 3, 1888, ss. 80—95).

⁴ Valtionarkiston Topographica-kokoelmassa.

tava N. Wasströmin tänä aikana tavallisten kaavojen mukaan laadittuu "taloudellinen kuvaus" Turusta.¹ Seuraavalta ajalta kannattaa ensin mainita ne tiedot, joita kuuluisa C. Gjörwell kuvauksessaan matkastaan Suomeen v. 1759 antaa.² Toistakymmentä vuotta myöhäisemmältä ajalta taas on käytettävänä sittemmin niin kuuluisan G. A. Reuterholmin v. 1773 tekemänsä Suomen matkan johdosta kirjoittamat muistiinpanot.³ Vuosisadan lopulta on sellaisia tuomiokirkon kokonaiskuvauksia kuin Turun hovioikeuden presidenttinä toimineen G. C. Cederhjelmmin laatimat "annotatsionit" Turun tuomiokirkosta⁴ ja toinen, tuntemattoman kirjoittajan kertomus, joka on painettu v. 1782 Åbo Tidningarissa.⁵ Mainintaa ansaitsee myös Mathias Caloniuksen esitys yliopiston hallinnollisista oloista.⁶ Tämän-aikainen yksityiskirjevaihtokin, varsinkin H. G. Porthanin⁷ ja Algot Scarinin⁸ antaa käyttökelpoisia aineksia tuomiokirkon olojen tuntemukselle. Vilkastuneet paino-olot tekevät mahdolliseksi, että sanomalehtien uutiset ja ilmoituksetkin silloin tällöin sisältävät jotakin huomioonotettavaa. Kuinka paljon Turussa käyneiden monien ulkomaalaisten kuvaukset, jos ne olisivat yhteenkoottuina tai kaikki edes tunnettujiakaan, antaisivat ainesta olojen tuntemiselle, siitä antavat aavistuksen J.

¹ NICLAS WASSTRÖM, *Oeconomisk Beskrifning öfver Åbo stad*. Stockholm 1749.

² C. GJÖRVELL, *Anmärkningar på en Resa ifrån Stockholm till Finland år 1759* (Historiallinen Arkisto IX, ss. 62—77).

³ CARL FORSTRAD, *En gustaviansk ädlings ungdomshistoria*. Stockholm 1925.

⁴ G. C. CEDERHJELMS annotationer och handlingar om Finland. Angående Åbo Domkyrckia. Originaali Upsalan yliopistonkirjastossa, kopia Turun kaupunginkirjastossa. — Cederhjelm oli Turun hovioikeuden presidenttinä vv. 1780—1788.

⁵ Åbo Tidningar 1782, numerot 44—45.

⁶ MATHIAS CALONIUS, *Relation om Åbo akademi* (Suomi 1845).

⁷ H. G. Porthans bref till M. Calonius. Helsingfors 1886.

⁸ Algot Scarins bref (Historiallinen Arkisto XII, ss. 232—364).

Acerbin,¹ A. F. Skjöldebrandin,² E. D. Clarcken³ ja Robert Ker Porterin⁴ kuvaukset käynnistään tuomiokirkossa. Turun palon etupuolella vallinneita oloja esittää taas varsin ansiokkaasti professori Adolf Moberg autobiografiassaan.⁵ Samaan ryhmään on vielä luettava kauppaneuvos Erik Julinin muistiinpanot, jotka tosin ovat kirjoitetut paljon myöhemmin, mutta kuitenkin luotettavasti kuvaavat Turku sellaisena kuin se oli ennen häviötään.⁶

Varmaa on, että näitä lähteitä voidaan hyvinkin runsaasti vielä täydentää ja löytää oleellisesti uusiin piirteisiin tutustuttavia tiedonantoja. Onhan Turun 1700-luvun historia vielä jotensakin neitseellistä maaperää tutkimukselle ja sen lähteet hajallaan ja luettelottomina. Kaikista suurin aukko tähän tutkimukseen jää kuitenkin sen vuoksi, että sen hyväksi ei vielä ole käytettävissä ne restauroimistöiden yhteydessä tehdyt kirkkoarkeologiset havainnot, jotka vasta antavat moniin tärkeisiin kysymyksiin lopullisen ja vastaanvättämättömän vastauksen. Siitä johtuukin, että tämä tutkielma ei voi esiintyä sen korkeammilla vaatimuksilla, kuin että siitä on jotakin hyötyä odotettavissa olevalle Turun tuomiokirkon suurelle, yhtenäiselle historioteokselle.⁷

¹ J. ACERBI, *Travels trough Sweden, Finland and Lapland to the North Cape* (London 1802).

² A. F. SKJÖLDEBRAND, *Voyage pittoresque an Cap du Nord, avec gravures*. 1801—1802.

³ E. D. CLARKE, *Travels in various countries of Europe, Asia and Africa*, XI. London 1824.

⁴ ROBERT KER PORTER, *Travelling sketches in Russia and Sweden during the years 1805, 1806, 1808*. II. London 1809.

⁵ Professor Adolf Mobergs autobiografi (*Historiska och litteraturhistoriska studier* 3, 1927, ss. 101—240).

⁶ *Kommerserådet Erik Julins Anteckningar om Åbo stad* (Valtionarkisto, Topographica-kokoelmassa).

⁷ Kirjoituksessani on käytetty seuraavia lyhennyksiä ja viittauksia teoksiin tekijänimien mukaan:

SVEN BAELTER, *Historiska Anmärkningar Om Kyrkoberemonierna*. Andra uplagan, Stockholm 1783.

II.

Tuomiokirkon hallinto.

Uskonpuhdistus toi mukanaan seurakunnan osanoton yksityisten kirkkojenkin hallintoon. Erikoisista olosuhteista riippuen sen vaikutus Turun tuomiokirkon suhteen tuli olemaan hyvin vaihteleva laajuudeltaan ja muodoiltaan. Piispan ja tuomiokapitulin kirkkona se oli erikoisen lainsäädännön alainen, joka sekini oli huomattavien vaihteluiden alainen. Lisäksi kirkkoa käytti kaksi seurakuntaa, suomalainen ja ruotsalainen, muodollisesti kyllä tasa-arvoisina, mutta käytännössä jälkimäinen monissa suhteissa etuoikeutettuna.

1600-luvun toisella puoliskolla¹ oli kirkon taloudellinen hallinto ja kirkkokurin valvonta joutunut suurelta osalta seurakunnan käsiin. Kirkon esimiehinä (föreståndare) oli sen vakinaisen kirkonisännän ohella muutamia maistraatin valit-

Bidrag = Bidrag till Åbo stads historia. Första serien (1884—1907).

CARL v. BONSDORFF, Åbo stads historia under sjuttonde seklet I—II (1894—1901).

G. G. HÄLLSTRÖM, Utdrag ur Domkapitlets i Åbo Circulär-Bref. (1824).

Kirje = Turun tuomiokapitulin lähetettyjen kirjeiden sarja.

HEIKKI KLEMETTI, Suomalaisia kirkonrakentajia 1600- ja 1700-luvuilla (1927).

A. LINDMAN, Anteckningar om Åbo domkyrka och dess fornminnen (Tredje upplagan 1890).

R. G. MODÉE, Utdrag utur Publique Handlingar, Placader, Förordningar etc. I—XIV (1742—1804).

P t k. = Turun tuomiokapitulin pöytäkirja.

J. TENGSTRÖM, Afhandling om presterliga tjenstgöringen och aflöningen i Åbo Erke-stift I—III (1820—1822).

TROELS-LUND, Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede (Fjerde udgave 1914).

¹ Ellei muita lähteitä erikseen ole mainittu, on katsaukselle tuomiokirkon hallinnollisiin oloihin 1600-luvun lopulla käytetty pohjana CARL v. BONSDORFFIN (II, ss. 69—74) ansiokasta esitystä.

semia porvareita. Ylempänä instanssina toimi kirkkoraati, joka päätti kirkkorakennuksista ja kirkkokurista, ja jonka haltuun myös joutui taloudellinen hallinto niin pitkälle, että se päätti tehtävistä töistä, nimitti alemmat virkamiehet sekä tarkasti pormestarien ja raatimiesten ohella kirkon tilit, joten esmiesten tärkeimmäksi tehtäväksi jäi kirkkoraadin päätöksiensä toimeenpano. Joko koko seurakunta tai ainakin sen huomattavimmat jäsenet kutsuttiin kirkkoraadin kanssa koolle, milloin oli päätettävä joistakin suuremmista menoeristä tai kirkon inventoimisesta. Kirkkoraadin kokoonpano vaihteli suuresti eri kokouksissa. Kaupungin edustajina oli toisinaan vain pormestari, raatimies ja joku kaupungin porvari, pappeja kirkkoherra puheenjohtajana sekä kirkonisäntä. Mutta toisinaan oli mukana useampia kapitulien ja porvariston edustajia. Avaimet kirkon raha-arkkuun olivat jollakin papilla, pormestarilla ja kirkonisännällä.¹

Uusi, v:n 1686 kirkkolaki itsevaltiuden ajan lainsäädäntötuotteena sivuutti kokonaan kirkkoraadin siirtäen painopisteen tuomiokirkon hallinnossa tuomiokapitulille, jonka oli tarkastettava taloudenhoitajan tilit ja kirkon rakennustöistä päätettävä yhdessä maaherran kanssa. V. 1696 vahvistettu tuomiokirkon menosääntö vielä erikoisesti vahvisti sen järjestyksen, että kirkon varojen käytöstä päättäminen ja tilien tarkastus kuului yhteisesti tuomiokapitulille ja maaherralle.

Kirkkoraadin ja seurakuntien kirkonkokouksensa kautta harjoittama vaikutus ei kuitenkaan loppunut tämän lainsäädännön kautta. 1700-luvun alussa ennen venäläistä valtausta kirkon esimiehiin kuului edelleenkin porvariston edustajia, ja kirkkoraati antoi määräyksiään kirkkojärjestyksen alaan kuuluvista asioista. Ison vihan päätyttyä lainsäädäntökin hetkeksi heilahti demokraattiseen suuntaan. Siten papiston privilegit v. 1723 edellyttivät maistraatin ja papiston yhteisesti valitseman kirkkoraadin osan oton kirkkojen hallintoon, ja nimenom-

¹ Bidrag XI, s. 65.

maan Turun kaupunki sai seuraavana vuonna ”valitustensa” johdosta kuninkaan päätöksellä oikeuden valita edustajia kirkkoraatiin ja kirkon esimieheksi päättämään kirkon varojen käytöstä, rakennustöistä ja tilien tarkastuksesta. Tuomiokapituli ei kuitenkaan nähtävästi noudattanut tätä resoluksionia, koska raastuvanoikeus v:n 1725 alussa päätti porvariston uudestaan jättämän memorialin johdosta kääntyä maaherran puoleen pyytäen apua kirkkoraadin asettamiseen.¹ Nähtävästi oli tuomiokapituli heti v. 1724 annetun resoluksioonin tunnetuksi tultua pyytänyt sen kumoamista ja viivyttänyt sen toimeenpanoa siihen asti, että sen hallitukselle jättämä valitus ehti tulla ratkaistuksi. Tuomiokapituli perikin voiton tässä valtakysymyksessä, sillä 29. IV. 1725 annettu kuninkaan ratkaisu palautti kirkon hallinnon voimassaolevan kirkkolain, pappisprivilegioiden ja muiden ennen annettujen säädösten mukaiseksi.

Tähän ratkaisuun eivät Turun porvarit kuitenkaan tahtoneet alistua, vaan kieltäytyivät suorittamasta tuomiokirkon hyväksi päivätöitä, koska heillä ei ollut mahdollisuutta olla edustettuina kirkon tilien tarkastuksessa. Käsityöläiset taas kieltäytyivät suorittamasta penkkirahaa, koska he itse olivat kustantaneet lehterinsä rakentamisen. Kun tuomiokapituli vetosi hallitukseen, asetettiin näitä riitakysymyksiä käsittelemään kuninkaallinen komissioni, joka 8. I. 1726 antamassaan resoluksiossa tietenkin asettui sille kannalle, että kukaan ei voinut vapautua vuoronsa mukaan (”efter omgången”) päivätöitä suorittamasta ja että käsityöläistenkin on maksettava heille määrätyt penkkirahat. Mutta tähänkään ei asia vielä jäänyt, sillä Turun edustaja vv:n 1726—7 valtiopäivillä Karl Merthen valituksessaan pyysi, että tuomiokirkon varojen hoidossa annettaisiin maistraatille takaisin sen entiset oikeudet ja että käsityöläiset vapautettaisiin suorittamasta penkkirahaa lehtereistään. Piispa Herman Witte, jolta pyydettiin lausuntoa

¹ Turun raastuvanoikeuden ptk. 23. I. 1725.

näiden valitusten johdosta, vastusti niiden hyväksymistä viitaten aikaisempiin ratkaisuihin. Tarkemmin hän perusteli kysymystä amattikuntien vapauttamista penkkirahasta, pitäen sitä v:n 1696 menosäännön vastaisena sekä siltäkin kannalta katsoen kohtuuttomana, että lehteri oli tehty jo 40 vuotta sitten eikä kukaan sen kustantajista enää ollut elossa. Mitään muutosta ei Merthen onnistunutkaan aikaansaamaan tuomiokirkon hallintoon ja varojen käytön tarkastamiseen.¹

Näin ollen tuomiokirkon perustuslakeina tulivat tästä lähtien olemaan v:n 1686 kirkkolaki, v:n 1696 menosääntö, v:n 1723 pappisprivilegiot sekä muut näiden rinnalle voimaan jääneet tai myöhemmin annetut säädökset. Joissakin tapauksissa, joista ei suoranaisia määräyksiä näissä ollut, käytettiin ohjeena Upsalan tuomiokirkon säännöksiä.²

Käytäntö kuitenkin muodostui seurakunnalliselle vaikutukselle tuomiokirkon hallinnossa verrattain edulliseksi.

Ainakin vuosisadan koko alkupuoliskon kirkkoraati säilyi. Miten se oli kokoonpantu, siitä ei ole tarkempia tietoja. Sen toiminta näyttää olleen pääasiassa asioita valmistevaa laatua. Siten, kun v. 1758 tuomiokirkon suomalaiselle seurakunnalle piti laadittamaan uusi penkkijärjestys, asiaa ensin käsitteli kirkkoraati päättäen 26. XI. 1757 lykätä asian kirkkokoukseen. Tuomiokapituli vahvisti tämän päätöksen 18. I. 1758 ja kirkkokokous pidettiin 21. III. 1758. Kun kirkkoraadilla ilmeisestikään ei ollut niin paljon itsenäistä toimivaltaa, että sen olemassaololla olisi ollut reaalista pohjaa, se nähtävästikin vähitellen ja itsestään joko lakkasi tai ainakin menetti hallinnollisen luonteensa muuttuen aivan puhtaasti kirkkokurin valvojaksi. Sitä huomattavamman vaikutuksen sai tuomiokirkkoa koskeissa asioissa molempien seurakuntien yhteinen kirkkokokous, joka toisinaan oli kokoonpantu eri laitosten ja yhteiskuntaluokkien edustajistosta, joten se niin suuresti saattoi muistuttaa kirkkoraatia, että sellaista ei tarvit-

¹ Herman Witten lausunnot liitteineen 22. II, 8. III. 1727. Kopioina Turun kaupungin kirjastossa.

² Vrt. Kirje 18. XII. 1733.

tukaan. Joskus aivan tavallista kirkonkokoustakin tästä syystä kutsuttiin, vaikka erheellisesti, kirkkoraadiksi.¹

Tärkeimmäksi tuomiokirkon hallintoelimeksi siis muodostui tuomiokapituli. Kun ruotsalaisen seurakunnan kirkkoherra ja tuomiorovasti teologian ensimmäisenä professorina oli sen jäsenenä ja kun suomalaisen seurakunnan kirkkoherra useimmiten myös oli tuomiokapitulissa, oli siinä tarpeellinen asiantuntemus ja -harrastus edustettuna. Erittäin hankalaa sitävastoin oli, että tuomiokirkon kirkonisäntä vastoin 1600-luvulla vallitsevaa tapaa nyt oli jäänyt pois tuomiokapitulin jäsenistöstä. Sen sijaan hänet kutsuttiin saapuville kokouksiin, milloin jokin tärkeä tuomiokirkon taloutta koskeva asia oli käsiteltävänä, tai hän jätti kirjallisia memoriaaleja ja sai myös otteet tärkeimmistä häntä koskevista kohdista tuomiokapitulin pöytäkirjassa.

Tuomiokapituli käsitteli ainakin valmistavasti kaikki tuomiokirkkoa koskevat asiat. Kirkonisännän tilit se lopullisesti tarkasti ja hyväksyi sekä yleensäkin antoi tälle kaikki tarvittavat ohjeet ja määräykset. Milloin oli päätettävä jostakin ylimääräisestä varojen käytöstä, oli tuomiokapitulin kirjallisesti hankittava maaherran suostumus, vaikkapa olisi ollut kysymys niin mitättömästä asiasta kuin kellojen torniin nostamiseksi tarvittavien köysien ostamisesta. Maaherran hyväksynnän vaati menosääntö myös hankittavaksi, milloin oli hyväksyttävä jonkin tuomiokirkolta pyydetyn lainan takeet tai takaajat. Jos jonkin rakennustyön vuoksi tarvittiin kustannusarviota tai oli toimitettava koko kirkon tai sen osan tarkastus tai inventoiminen, jäi niiden laatiminen tavallisesti maistraatin määräämien edustajien tehtäväksi joko yksinään tai yhdessä

¹ Esimerkiksi tällaisesta epätäsmällisestä kielenkäytöstä voi mainita, että maaherra v. 1784 pyysi tuomiokapitulia kutsumaan kirkkoraadin koolle käsittelemään erästä maaherran alotetta. Vastauksessaan tuomiokapituli ilman pitempiä selityksiä ilmoitti, että sillä ei ole mitään kirkonkokouksen koollekutsumista vastaan. Kirje 24. III. 1784).

tuomiokapitulin ja maaherran edustajien kanssa. Vasta silloin tällainen eri virastojen edustajien toimittama eli "laillinen" tarkastus oli pidetty, saattoi tulla kysymykseen päivätöiden vaatiminen kaupunkilaisilla. Ainoastaan hyvin pienten korjausten kysymyksessä ollessa sai taloudenhoitaja ilman muuta määräyksen ryhtyä toimenpiteisiin. Mutta milloin "laillista" tarkastusta tarvittiin, ei tavallisesti käännytty suoraan maistraatin puoleen, vaan pyydettiin maaherraa määräämään itse edustajansa ja kehottamaan maistraattia asettaman tarkastusmiehet.

Hintojen arvioimiseen taas tuomiokapituli käytti kunkin alan ammattikuntien apua. Jos esim. jonkin lukon korjaamisesta oli vaadittu liian korkea korvaus, pyysi tuomiokapituli seppien ammattikunnalta arviota.¹ Suurempia töitä varten taas maistraatti määräsi päiväpalkan, menettely, joka kysynnän ja tarjonnan lakien vastaisena saattoi joskus aiheuttaa selkkauksia.²

Suurempien korjaustöiden suunnittelussa tuomiokirkon omilla hallintoelimillä oli vielä 1700-luvun ulkopuolella täysi päätösvalta. Vuosisadan puolivälistä lähtien alkaa kuitenkin valtiovallan säännöstelevä vaikutus ulottua kaikkien julkista laatua olevien rakennusten korjauksiin. Kirkkojen suhteen alkoi tämä valvonta sitä tietä, että kirkkojen rakennusavuksi myönnettävälle kolehdinkantoluvalle alettiin asettaa ehtoja, m.m. kustannusarvio. Turun tuomiokapituli, jonka oli hiippakuntansa kirkkojen kolehteja koskevista hallitukselle jätetyistä anomuksista annettava lausuntonsa, jo kiertokirjeessään 9. X. 1751 ilmoitti tulevansa lausuntojaan varten vaatimaan tarkan kustannusarvion. Kuninkaallinen asetus 22 III. 1759 kustannusarvion lisäksi vielä määräsi kuninkaalliselle rakennusviras-

¹ Esim. Ptk. 20. IV, 7. IX. 1825.

² Siten keväällä v. 1812 piispantalon uutisrakennusten ollessa almassa timperit eivät tyytyneet maistraatin määräämään palkkaan, vaan vaativat suurempaa, 1 riksin valtion velkaseteleitä päivältä (Ptk. 6. V. 1812).

tolle lähetettäväksi rakennuksen rakennus- tai muutospiirustukset. Saatuaan tuomiokapitulin ja maaherran lausunnon kuningas rakennusvirastonsa mieltä kuultuaan hyväksyi tai hylkäsi kolehdinkantoluvan. Kuten Turun tuomiokirkon korjauksessa tapahtunut, myöhemmin käsiteltäväksi tuleva yksityistapaus osoittaa, rakennuspiirustuksia muutettiin Tukholmassa varsin huomattavasti, ja asianomaiset rakentajat ottivat nämä muutokset huomioon. Vihdoin 31. VII. 1776 annettu asetus teki kolehdinkantoluvasta riippumatta kaikki julkisten rakennusten ulkoasuun vaikuttavat rakennus- ja muutosehdotukset Intendenttikonttorin luvasta riippuviksi. Turun tuomiokirkon historia osoittaa, että myöskin kirkon sisällä suunnitellut uudistus- ja muutostyöt oli alistettava Intendenttikonttorin hyväksyttäväksi ja se käytti lähetettyjä piirustuksia vain materiaalina, joiden nojalla se laati oman varsinaisen piirustuksensa, jonka mukaan työ oli suoritettava.¹

Mitään varmoja ohjeita niistä tapauksista jolloin kirkonkokous oli koollekutsuttava, eivät voimassaolevat säännökset antaneet. Tavallista kuitenkin oli, että milloin oli päätettävä jostakin huomattavamasta rakennustyöstä tai muutoksesta johonkin kirkollisessa elämässä vakiintuneeseen tapaan, kirkonkokous sai lausua mielipiteensä, jonka jälestä vasta tuomiokapituli teki päätöksensä. Asian tärkeys sellaisenaan ei kuitenkaan ollut yksin määräämässä, milloin kirkonkokous ennen ratkaisua sai mielipiteensä lausua. Joskus tuomiokapituli päätti hyvinkin tärkeitä asioita kirkonkokousta kuulematta, joskus taas aivan vähäpätöisetkin asiat lähetettiin kirkonkokouksen pohdittaviksi; niin meneteltiin ainakin silloin, kuin se jo aikaisemmin oli syystä tai toisesta samaa tai aivan samanlaista asiaa käsitellyt. Kirkonkokouksen koollekutsumisen sai tavallisesti tuomiorovasti tehtäväkseen, ja se tapahtui kirkkokuulufuksen kautta. Mitään varsinaisia määräaikoja

¹ MODÉE VII, ss. 4883—7, 5719—5722, X, ss. 623—5; KLEMETTI, ss. 99—102; JUHANI RINNE, Regeringens vård om Finlands allmänna byggnader. Finskt Museum 1912.

kokousten pitämiselle ei ollut. Kuitenkin koetettiin pitää silmällä, että ne eivät olisi sattuneet ajoiksi, jolloin porvaristo syystä tai toisesta olisi ollut estetty niihin saapumasta.¹ Yleisessä kirkonkokouksessa, jonka puheenjohtajana toimi tuomirovasti ja pöytäkirjurina tuomiokapitulिन notaari ja joka tavallisesti pidettiin tuomiokirkon sakaristossa,² katsottiin kaikkien kaupungin tärkeimpien virkakuntien pitävän olla edustettuina. Pöytäkirjoihin on huolellisesti merkitty, kutka olivat hovioikeuden, maaherran, akatemian ja maistraatin edustajina, sekä että kirkkoherrat olivat saapuvilla. Jos joku oli poissa, merkittiin se erikseen pöytäkirjaan,³ lähetettiinpä joskus kesken kokousta tiedustelu poissaolevan virkakunnan päällikölle, eikö edustajaa lähetetä.⁴ Piispakin oli toisinaan saapuvilla, taloudenhoitaja miltei aina. Näiden lisäksi oli kirkonkokouksissa saapuvilla vaihteleva määrä seurakuntalaisia. Mutta sellaista kokousta, jossa oli mukana vain yllämainittu edustajisto, voitiin kutsua kirkonkokoukseksi. Siten v. 1732 toimitti ruotsalaisen seurakunnan penkkijaon tällainen harvajäseninen kokous, mutta v. 1758 suomalaisen seurakunnan penkkijaossa ilmoitetaan maaherran valtuutetun ja kirkko-

¹ Siten v. 1772, kun oli päätettävä urkujen korjauksesta, tuomiokapituli pyysi maistraattia ehdottamaan kirkonkokouksen pitämiseksi jokin aika ennen kuin porvaristo lähtee tavallisille Tukholman matkoilleen, ja maistraatti ehdotti sen pidettäväksi 14. IV. (Kirje 1. III. 1772).

² Vain poikkeustapauksissa pidettiin kokous muualla, kuten esim. v:n 1738 palon jälkeen raastuvassa.

³ Esim. Kirkonkokouksen ptk. 24. VII. 1739.

⁴ Kirkonkokouksen ptk. 1738. 7. VII, s. 1: "Och som ingen befants vara tillstädes på . . . Hoff Rättens vägnar, så blef Klockaren Rusck afskickad till . . . Vice Presidenten . . ., hvilcken vid återkomsten berättade, det . . . Vice Presidentens utlåtelse varit, at utom det, at han för någon opasslighet skull icke kan efter kallelisen nu infinna sig utj kyrkjostämman; så har man ej heller under så ganska få Hofrättens ledamöters vid handen varande, kunnat till den ändan utse någon annan . . . Hoff Rättens vägnar; dock hvad honom enskjld angår, så är han aldeles tillfreds . . ."

herran lisäksi saapuvilla olleen kaikkien seurakunnan jäsenten.¹ Muodollisesti kirkonkokouksen kokoonpano siis saattoi olla hyvin erilainen, mutta asiallista merkitystä sillä tuskin oli, sillä eri virkakuntien edustajat joka tapauksessa kirkonkokouksen päätöksen muodostivat, muut seurakunnan jäsenet eivät tavallisesti sekaantuneet keskusteluun, ja äänestystä tapahtui aniharvoin.

Kaikki tuomiokirkkoa koskevat asiat käsiteltiin yleisessä kirkonkokouksessa, jompaa kumpaa seurakuntaa erikseen koskevat sen yksityisessä, oman kirkkoherran johtaessa kirkonkokouksessa. Ruotsalaisessa olivat virkakuntien edustajat mukana niin tärkeänä aineksena, että joskus ilmoitettiin heille kokouksesta kirkkokuulutuksen lisäksi erikoisilla kirjelmillä,² suomalaisessa niistä olivat vain maaherra ja joskus maistraatin edustajat. Asiassa, joka koski tuomiokirkon yleistä hallintoa tai molempia seurakuntia, ei toisen seurakunnan kokouksessa voitu tietenkään päätöstä tehdä. Jos taas yleisessä kirkonkokouksessa syntyi sellaista erimielisyyttä, ettei yksimielistä päätöstä saatu aikaan, jäi keskustelu vastaukseksi kysymykseen ja ratkaisu, sikäli kuin se oli välttämätön, tuomiokapitulin tehtäväki. Äänestysmenetelmää ei käytetty tiettävästi kuin yksi ainoa kerta ja tällöinkin se nähtävästi epäonnistui joko siitä syystä, että äänestysperusteista ei ollut selvyyttä tai siitä, että melkoinen osa seurakunnan jäseniä mielenosoituksellisesti poistui kokouksen kestäessä. Kirkonkokousten pöytäkirjat olivat kirkonisännän säilytettävänä. V. 1784, kun kävi selville, ettei hänellä vielä ollut viimeisten kokousten pöytäkirjoja, käskettiin hänen ne vaatia notaarilta ja sidottaa ne.³

Maistraatti ei kuitenkaan ollut tyytyväinen siihen asemaan mikä sille tuomiokirkon hallinnossa oli jäänyt, vaan halusi saada tarkastaa myös tilit, mikä vaatimus epäilemättä oli paikallaan katsoen siihen, että maistraatin välityksellä tuli siirrettyä porvariston kannettaviksi melkoisia rasituksia tuomio-

¹ Kirkonkokouksen ptk. 24, 25. VI. 1732, 21. III. 1758.

² Esim. Kirje 15. I. 1735.

³ Ptk. 28. IV. 1784, 2. II. 1785.

kirjon hyväksi. On mahdollista, että pormestarit tarkastivatkin tilejä vuosisadan alkupuolella, vaikka se ei ollutkaan säännösten määräämää. Merkkinä siitä voi pitää v. 1737 esiintyvää tiedonantoa, että lukkarit jättivät pormestarille luettelot tuomiokirkkoon toimitetuista hautauksista.¹ Kun muista lähteistä on tunnettua, että taloudenhoitajan tilejä tässä suhteessa kontrolloitiin juuri lukkarien laatimiin luetteloihin vertaamalla, ja kun niiden pormestarille jättämisellä tuskin on voinut olla muuta tarkoitusta, on maistraatin osanotto tilintarkastukseen siis todennäköinen. V. 1772 otti pormestari Ignatius asian esille kirkonkokouksessa. Hän huomautti, että jo kirkkolaki määrää kirkontilit vuosittain seurakunnalle luettaviksi, mutta Turussa sitä ei ole noudatettu, jonka vuoksi porvareilla ei niistä ole mitään tietoa. Kun maistraatti nyt oli ryhtynyt ottamaan selvää omista ja porvariston oikeuksista tässä suhteessa, oli se huomauttanut, että maistraatin yhdessä porvarien valitsemien kirkkoraadin kanssa pitäisi tuomiokapitulin ohella valvoa tuomiokirkon tuloja ja menoja. Tämän käsityksensä tueksi pormestari viittasi kuninkaan 23. I. 1724 antamaan päätökseen — nähtävästikään muistamatta, että se oli tullut kumotuksi seuraavana vuonna annetulla päätöksellä — ja toivoi, että tuomiokapituli oikaisisi asiat lailliselle tolalle. Tuomiokapitulin jäsenistä oli saapuvilla vain prof. Kalm, joka piti varsin kohtuullisena, että asia järjestettäisiin siihen suuntaan kuin pormestari Ignatiuksen lausunnon toivomus oli käynyt, ja että hän puolestaan näkisi mielellään oman henkilökohtaisen edesvastuunsa tilien tarkastajana sirtyvän muille, mutta että hän tietenkään ei tuomiokapitulin puolesta voi sanoa mitään eikä tehdä muuta kuin esittää asian tuomiokapitulin harkittavaksi.² Kun tuomiokapituli, saatuaan kirkonkokouksen pöytäkirjan, otti asian käsiteltäväkseen, ei myöskään se näytä enää muistaneen v:n 1725 kuninkaallista päätöstä, jonka no-

¹ Kirje 23. VIII. 1737.

² Kirkonkokouksen ptk. 14. IV. 1772.

jalla maistraatin valittama käytäntö oli kehittynyt, sillä se jätti asian ratkaisematta viitaten vain siihen, että kuningas juuri oli käsenyt antaa lausunnon kirkkoraadista ja kirkkojen hallinnosta.¹ Valtiosäätyjen pyydettyä kirkkojen hallintoa selventävää asetusta, jonka kautta estettäisiin riitaisuudet pappien ja seurakuntien sekä pappien ja maaherrojen välillä oli kuningas näet kirjeellään 1. IV. 1772 pyytänyt lausuntoja m. m. tuomiokapituleilta, millainen järjestelmä olisi sopivin sekä papiston ja seurakuntien privilegien mukainen.² Saatuaan hiippakunnan papistolta vaatimansa lausunnot tuomiokapituli selitti, että yleensä kirkkoraadin tehtävänä on kirkkokurin ylläpitäminen ja että sen muodostavat kirkkoherran lisäksi muutamat valitut seurakunnan edustajat sekä että kirkonkokouksen käsiteltäviksi tulevat kirkon talousasiat, jotka muuten kuuluvat tuomiokapitulin valvontaan. Erikoisesti tuomiokirkosta sanotaan, että jonkin tärkeän rakennus- tai korjaustyön edellä on ollut tapana jonkin tuomiokapitulin valtuutetun kautta kysyä molempien seurakuntien yhteisen kirkonkokouksen mieltä, jolloin neuvotteluihin osaa ottavat maaherra ja maistraatti muiden seurakunnan jäsenten kanssa.³

Näin ollen siis tuomiokapituli vaikenä kokonaan maistraatin taholta esitetystä toivomuksesta päästä osalliseksi tuomiokirkon talouden valvontaan, eikä asia tiettävästi enää myöhemmin tullut esille.

Mutta kirkonkokouksen ohella oli kuitenkin molemmissa seurakunnissa erillään toimiva kuudennusmiesten neuvosto, joka käsitteli kirkkojärjestykseen kuuluvia asioita. Tämän laitoksen olemassaolo ja toiminta, jonka yksityiskohdista ei ole tietoja, oli ilmeisestikin hyvin katkonaista. V. 1757 katsottiin suomalaisen seurakunnan kirkonkokouksessa tarpeelliseksi asettaa kuudennusmiehet sillä perusteella, että niitä on muissakin seurakunnissa. Samalla mainittiin, että niitä oli

¹ Ptk. 24. IV. 1772.

² Tuomiokapitulin arkisto E I 10, s. 557; MODÉE VIII, s. 7454.

³ Kirje 29. IV. 1772, 2. XII. 1772.

Turussakin ennen ollut ja että maistraatti oli ne asettanut.¹ V. 1785 kuitenkin todettiin, että seurakunnan "vanhimmista", siis kuudennusmiehistä, oli elossa enää vain yksi, jonka vuoksi kirkonkokous valitsi kaupungin kuudesta korttelista 12 vanhinta, koska papisto piti tärkeänä heidän olemassaoloaan voidakseen neuvotella heidän kanssaan kirkkojärjestyksestä koskevista asioista, milloin kirkonkokouksen koollekutsuminen ei käynyt päinsä. Kokouksessa nimenomaan todettiin, että kirkontilien tarkastus ja rakennusasiat olivat maaherran ja tuomiokapitulien eikä vanhinten toimialaan kuuluvia.² Ruotsalaisen seurakunnan kuudennusmiehistä sitävastoin ei lähteissä näy mainintoja. Ottaen huomioon tämän seurakunnan aristokraattisen luonteen voi pitää luultavana, että niiden asettamista ei oltu katsottu tarpeelliseksi.

III.

Tuomiokirkon talous.

Kuten tuomiokirkon hallinto vakiintui sen talouskin jo 1600-luvun lopulla niihin muotoihin, jotka sillä tulivat seuraavana ajanjaksona olemaan. V:n 1696 menosääntö oli siis sen aina muistettuna taloudenhoidon perusohjeena.

Tärkein sen tulolähteistä oli ikivanhoilta ajoilta periytyvä **t u o m i o k i r k k o k y m m e n y s l. -**tynnyri, joka Turun ja Porin läänistä, Ahvenanmaalta, Uudenmaan ja Hämeen läänistä sekä Pohjanmaalta yhteensä nousi v:n 1696 menosääntön vakiinnuttamaan 220 tnr:iin viljaa, puoleksi rukiita ja ohria. Tämän lisäksi suoritettiin valtion varoista kirkonisännän palkkauksen avustukseksi rahassa 54 talaria hop. sekä 48 tnr. viljaa.

Mutta kymmenyksen kokoominen tuomiokirkon makasiiniin tai rahaksi muutettuna sen kassaan aiheutti vuosi vuo-

¹ Ptk. 26. XI. 1757.

² Kirkonkokouksen ptk. 15. III. 1785.

delta uudistuvaa huolta ja vaivaa, josta osansa saivat niinhyvin kirkonisäntä ja tuomiokapituli kuin ulosottoviranomaiset.

Turun ja Porin sekä Uudenmaan ja Hämeen läänistä peri kymmenyksen kirkonisäntä välittömästi läänin ja akatemian nimismiesten avulla. Siitä johtui, että tuomiokapituli joutui antamaan maksukehoituksia yksityisille talonomistajillekin¹ ja kirkonisäntä itse vastaanottamaan veroviljan tuomiokirkon lounaisnurkassa, tuomiokapitulin huoneuston alla olevaan makasiiniin. Muista lääneistä veronkanto sitävastoin oli järjestetty toisin eikä viljaa sieltä matkan pituuden ja kuljetuksen kalleuden vuoksi y. m. syistä tiettävästi koskaan tuotu Turkuun. Välittömästäkin hoidetun veroalueen vuosikymmenys jo täytti makasiinin, niin että tilaakaan ei olisi ollut; vasta v. 1811 korjattiin vanhan viljamakasiinin lisäksi yksi koulun alla oleva puoti kymmenysviljan säilytykseen sopivaksi.² Sekään vilja, mikä joutui kirkon omaan varastoon, ei aina ollut varmassa tallessa tai sitten sen käyttö tuomiokirkon hyödyksi oli vaikeaa. Milloin hakkasivat hiiret sen pilaan, milloin varkaat veivät mukanaan, milloin sen myynti osoittautui mahdottomaksi, kun kaupunkiin oli eri tahoilta tuotu viljaa enemmän kuin sillä hetkellä tarvittiin kysynnän tyydyttämiseksi.³ Etäisempien läänien kymmenys siis oli tavalla tai toisella saatava kootuksi ja myydyksi ilman kirkonisännän välitöntä huolenpitoa.

Tuomiokirkon kymmenyksen myöskin Ahvenanmaalla ja Pohjanmaalla kantoivat maanviljelijöiltä nimismiehet, mutta sen kauemmas ei valtion viranomaisten huolenpito ulottunut. Kuitenkin näkyy vilja pitäneen kihlakunnittain tai lääneittäin koota yhteen paikkaan⁴; sen jälestä jäi huolenpito kirkonisännän asiaksi. Tavallisimmin tämä valtuutti jonkin papin

¹ Esim. Ptk. 1756, s. 633, 22. I. 1758.

² Ptk. 2. X. 1811; vrt. Kirje 23. VIII. 1809.

³ Ptk. 5. IX. 1792.

⁴ Ptk. 9. V. 1821.

tai kauppiaan asiamiehekseen,¹ joka määrätyillä ehdoilla myi viljan. Muutamat esimerkit osoittavat, kuinka arvokkaita henkilöitä nämä tuomiokirkon luottamusmiehet yleensä olivat. Pohjanmaalla olivat ison vihan etupuolella asiamiehinä oululainen pormestari Gabriel Gråå, Kokkolan rovasti Jacob Tamelander ja Maalahden pastori Michael Fant. Ahvenanmaalla tai myi viljan nimismies Wilhelm Kyhl.² Sitten v. 1755 oli asiamiehinä Korsholman läänin eteläisessä ja pohjoisessa kihlakunnassa raatimies ja kauppias Nils Sählberg Vaasasta, Oulun läänin etäläisessä kihlakunnassa kauppias ja laivanrakentaja Joh. Jacobson Roering Kokkolasta sekä Oulun läänin pohjoisessa kihlakunnassa ja Kajaanin läänissä raatimies ja kauppias Zachris Wacklin Oulusta.³ Nähtävästikin he saivat kantamansa viljamäärän mukaan palkkion, joka kunkin asiamiehen kanssa oli erikseen sovittu.⁴ Yksityiset asiamiehet kuitenkin aiheuttivat tuomiokirkolle menoja, joita muilla veronkantoon oikeutetuilla valtion laitoksilla ei ollut. Sen vuoksi koetettiin saada läänien maaherrat toimimaan asiamiehinä ja huutokaupalla myymään tuomiokirkon vilja. Siten v. 1733 Vaasan maaherra Rålamb toimi kymmenyksen myyjänä.⁵ V. 1773 lähetettiin uudestaan kaikille kysymykseen tuleville maaherroille pyyntö, että nämä myisivät kymmenysviljan pienissä erin lääninkansliassa pidettävällä huutokaupalla.⁶ Poikkeukseksi jäi Ahvenanmaa, jossa asiamiehenä toimi ylihovisaarnaaja, rovasti Gunnerus.⁷ Ainakin vv. 1773—

¹ Kirje 23. IV. 1746. — Eräs Vaasan läänin nimismies oli kieltäytynyt luovuttamasta kymmenysviljaa kauppias Wijdmarchille Vaasasta, koska tällä oli vain kirkonisännän eikä tuomiokapitulin valtakirja. Tällöin ilmoitti tuomiokapituli kirkonisännän olevan oikeutetun antamaan valtakirjoja, koska hänen velvollisuutensa olisi vastaanottaa kymmenys.

² Tilit vv. 1700—1713.

³ Ptk. 16. VII. 1755.

⁴ Vrt. Ptk. 20. IV. 1785.

⁵ Kirje 18. XII. 1733.

⁶ Ptk. 11. VIII., 1. XII. 1773.

⁷ Ptk. 10. V, 30. VI. 1775, 3. I. 1776.

1776 muut maaherrat toimivatkin tuomiokirkon viljan kauppiaina ja tilittivät kymmenyksen rahana kirkonisännälle,¹ mutta Turun läänin maaherra kieltäytyi tästä tehtävästä.² Tuntematonta on, mistä syystä tuomiokirkon Pohjanmaalla-kin oli uudestaan turvaututtava komissionäreihin, mutta sitä tunnetumpi on se tapaus, jonka vuoksi tuomiokapitulilla oli syytä olla tyytymätön tähän järjestelmään. Asiamiehenä toiminut Herman Johan Reinius Kokkolasta teki näet v. 1785 konkurssin jääden tuomiokirkollekin velkaa 10 tnr:n hinnan.³ Hänen seuraajakseen onnistuttiin saamaan Vaasan läänin-kamreeri Löfman, mutta kaikista edullisinta tietysti olisi ollut saada kymmenys virastojen kautta perityksi. Tässä oli syy, jonka vuoksi tuomiokapituli v. 1784 teki maaherroille uuden pyynnön, että lääninhallitusten alaisten virkamiesten olisi myytävä kymmenysvilja ja tilitettävä se rahana tuomiokapitulille, koska sekin on valtion laitos.⁴ Ainakin koko Ruotsin ajan maaherrat tilittivätkin tästä lähtien kymmenyksen toivotulla tavalla.

Kymmennysviljan myyntihinnan määrääminen tuotti yhtä paljon huolta kirkonisännälle kuin tuomiokapitulille. Niissä tapauksissa, jolloin käypä hinta oli korkeampi kuin virallinen eli n.s. markonkihinta, tietenkin olisi toivottu saatavan edellisen, ja taloudenhoitajalle annettiin lakkaamatta sen suuntaisia määräyksiä. Kun hintavaihtelut usein olivat tavattoman suuria eri vuosina ja eri seuduilla — esim. v. 1821 oli huuto-kauppahinta Oulussa kaksi kertaa suurempi kuin Raahessa⁵ — on ymmärrettävää, mitä vaikeuksia sellaisella liiketoimintaan sopimattomalla laitoksella kuin tuomiokapitulilla oli ja kuinka mahdotonta kirkonisännän oli saada tilejään sellaisiksi, ettei niitä vastaan olisi tarkastuksissa voitu tehdä muistutuksia sillä perusteella, että viljasta olisi voitu saada

¹ Ptk. 4. I. 11. V. 1774.

² Ptk. 9. XII. 1789.

³ Ptk. 21. XII. 1785, 8. II, 29. III. 1786.

⁴ Ptk. 9. XII. 1789.

⁵ Ptk. 18. VII, 29. VIII. 1821.

korkeampikin hinta.¹ Milloin taas markkonkihinta sattui olemaan korkeampi kuin käypä hinta, ei myynti voinut tulla kysymykseen, vaan täytyi jäädä odottamaan konjunktuurien muutosta.² Mutta tällöin tuomiokirkon makasiini kävi piankin ahtaaksi, joten pelastuksena saattoi olla vain viljan tarjoaminen kruunulle, joka varsinkin sota-aikoina tarvitsi tavallista suurempia varastoja.³ Vanhojen rästien perinnässä, milloin viljaa ei voitu saada, taas otettiin käytäntöön kunkin vuoden markkonkihinta, koska muutakaan perustetta tällöin ei voitu enää löytää.⁴ Veronmaksajat puolestaan koettivat maksaa kymmenyksen siinä viljalajissa, jonka hinta sillä hetkellä oli suhteellisesti huokeampi, tuomiokirkon henkilökunta taas olisi palkkajyvänsä ottanut kalliimpana lajina; minkä vuoksi taloudenhoitaja sai uudistuvia määräyksiä, että viljan oli oltava niinhyvin verona vastaanotettaessa kuin palkanmaksussa tasan rukiita ja ohria.⁵

Tuomiokapituli koetti mahdollisuuksien mukaan huolehtia, että kymmenys olisi tullut perityksi. Monet nälkävuodet ja sota-ajat kuitenkin tekivät kaiken huolenpidon turhaksi, niin että toisinaan perimättä jääneet rästit vain vuosi vuodelta kasvoivat. Siten 1700-luvun alkuvuosina maksamatta jääneitä rästejä oli 25 vuoden pituiselta ajalta ja niiden summa lähen-teli 200 tnr.⁶ Ison vihan jälkeen tietysti oli pakko poistaa tileistä huomattavia summia.⁷ Myöskin pikku vihan aika

¹ Esim. Ptk. 21. VIII. 1771, 26. V. 1784.

² Ptk. 11. II. 1784, 5. IX. 1792.

³ Kirje 1809. 23. VIII. a, s. 353—355.

⁴ Kirje 16. I. 1788; v. 1772 tilintarkastajat olisivat vaatineet käyvän hinnan mukaista tilitystä tässä tapauksessa (Ptk. 12. VIII. 1772).

⁵ Ptk. 21. VIII. 1771, 26. V, 2. VI. 1784. V. 1756 arvi talonpoikaispoikaissäätö oikeutta saada niin hyvinä kuin huonoinakin vuosina lunastaa m. m. tuomiokirkkokymmenykseen kerta kaikkiaan määrättyyn hintaan. Anomus tuli kuitenkin hylätyksi (MODÉE VI, ss. 4125—4126).

⁶ Esim. tilit 1700—1703.

⁷ Vrt. J. R. FORSMAN, Suomen kirkollisten olojen uudistus ison vihan jälkeen, s. 240.

aiheutti melkoista tasapainon häiriötä tuomiokirkon taloudelle. Ainakin vielä v. 1755 oli Pohjanmaalta osa v:n 1742 kymmennystä saamatta,¹ ja samoin Turun sekä Hämeen ja Uudenmaan lääneistä oli 1790-luvun alussa rästejä 15 vuotta aikaisemmalta ajalta.² Säännöllisinä aikoina kuitenkin tapaukset, jolloin tileistä olisi sallittu poistaa rästejä perimättöminä joko jonkin talon köyhyys tai autioitumisen vuoksi ovat kuitenkin hyvin harvinaisia.³ Yleensä tuomiokirkko peri omansa joko hyvällä tai pahalla.

Osa kymmenyksestä käytettiin menosäännön mukaisesti tuomiokirkon henkilökunnan palkkaukseen. Niinä vuosina, jolloin viljan hinta oli alhainen, palkannauttijat tietysti mieluummin ottivat vastaan rahaa. Mutta sitä mukaa kuin rahanarvon aleneminen 1700-luvun puolivälissä alkoi tulla vakinaiseksi ilmiöksi, oli heille edullisempaa saada palkkansa viljana. Kun tuomiokirkon etu taas oli tasan päinvastainen, lienee syntynyt riitaisuuksia, koskapa ensin tuomiokapitulin notaari ja sitten pedelli kääntyivät valtiosäätyjen puoleen pyytäen saada rahapalkkansa jyvissä. Kun asia oli kulkenut kaikkien vapaudenaikana tavallisten käsittelyasteiden kautta ja saanut salaisen valiokunnankin hyväksynnän, kuninkaalliset kirjeet 28. VII. ja 18. XII. 1761 antoivat lopullisen vahvistuksen notaarin ja pedellin toivomuksille.⁴ Tuomiokapituli taas samana ja seuraavana vuonna määräsi näiden lisäksi myös kanttorin, unilukkarin ja kellonasettajan saamaan jyväpalkan sekä kirkon liinavaatteiden pesuun ja kynttiläkruunujen puhdistukseen annettavaksi menosäännön määräämät viljatynnörit.⁵ Tämän oikeuden saajat kantoivat viljan välittömästi veronmaksajilta. Siitä johtuu, että esim. v. 1777 tuomiokirkon itsensä kantama kymmenys teki vain 175 tnr.⁶ V. 1806 mää-

¹ Ptk. 30. IV, 16. VII. 1755.

² Ptk. 8. VI. 1791; vrt. Kirje 9. VII. 1783, Ptk. 2. V. 1787.

³ Ptk. 7. VI. 1758, 9. VI. 1761.

⁴ Kopiat v:n 1761 tilien verifikatsioneissa.

⁵ Ptk. 28. X. 1761, 27. I. 1762 (v:n 1771 tilien mukaan).

⁶ Kirje 25. X. 1777.

rättiin vihdoin, luultavasti joidenkin käytännössä ilmenneiden epäselvyyksien johdosta, mistä Piikkiön ja Paimion kylistä ja taloista tuomiokirkon henkilökunta sai kantaa viljapalkkaansa seuraavat määrät: notaari $22\frac{1}{5}$ tnr., pedelli 7 tnr., urkujen polkija 4 tnr., unilukkari 4 tnr., kellonasettaja 4 tnr. ja kanttori 2 tnr.¹ Kun kirkonisäntä sai lisäksi vaatteiden pesuun ja kynttiläkruunujen puhdistamiseen yhteensä 2 tnr., oli siis tuomiokirkon itsensä kantama kymmenys vakiintunut n. 175 tnr. suuruiseksi. Tätäkin jonkun verran pienensivät 1700-luvun lopulla siitä otetut suostunnat.²

Kymmennyksensä lisäksi tuomiokirkolla oli useita muita eri tulolajeja, jotka enemmän tai vähemmän tilapäisluontoisinkin usein kymmenyksen vuotuisen tuoton kanssa, mutta vain yhteenlaskettuina.

Ensinnäkin on mainittava muutamat maksut kirkollisista toimituksista ja kirkon käytöstä.

Sellaisia olivat maksut sukuhaudoista, hautapaikasta, jo ennen ostetun haudan avaamisesta ja sielukellojen soitosta sekä vuosittain kannettavat maksut penkkisijoista, mutta kun näitä on syytä yksityiskohtaisemmin käsitellä toisessa yhteydessä, on ne tällä maininnalla nyt sivuutettava. Sitä vastoin on tuomiokirkon hyväksi kannettava vihkiraha jo tässä koetettava selvittää, koska sen selvittämiseen ei ole aihetta myöhemmin palata.

Tällaisen kirkon hyväksi kannettavan maksun alkuperä voi tuntua omituiselta, kun toimituksen suorittanut pappi tavallisesti sai hyväkseen siitä tulevan maksun. Että tällainen lisämaksu saattoi vakiintua, johtui nähtävästikin siitä, että 1600-luvulla oli tullut tavaksi soittaa kirkonkelloja myös vihkiäisten kunniaksi, ja siitä kirkko tietenkin oli oikeutettu saamaan korvauksen, jonka nimenä olikin "kellorahat" (kläckpenningar).³ Aivan samoin kuin hautajaissoittomaksun suuruus oli

¹ Ptk. 10. XII. 1806.

² Ptk. 17. II, 1. VI. 1796, 14. VI. 1797.

³ Esim. v:n 1698 tilissä sanotaan eri henkilöiden suorittaneen "kläckpänningen för sin vigsel".

sekin vaihteleva, tietystikin riippuen siitä, kuinka monella kellolla soitettiin ja kuinka kauan aikaa soitto kesti. Tavallinen soitto kaikilla kelloilla maksoi 3—4 talaria, vain sunnuntai-kellolla 24 äyriä, mutta myös suurempia summia esiintyy tileissä, riippuen soittoajan pituudesta ja vihittävien anteliaisuudesta. Samalla esiintyy tapauksia, että kotona vihityiksi merkityt ovat suorittaneet suunnilleen samoja summia kuin kirkossa vihitytkin.¹

Tämä tapa jatkui 1700-luvullakin. Nyt tileissä mainitaan kellojen soittoa harvemmin, sen sijaan esiintyvät nimitykset vihkiraha (vigselpngr) ja kotivihkiminen (för hemvigel). Vuosisadan alussa mainitsevat tilit lukkarin suorittaneen kirkonisännälle tämän maksun, jonka suuruus silloin oli tavallissimmin 2 tai 3 tal.; näiden ohella tavataan suurempiakin maksuja, aina 9 tal:iin saakka. Muutamia kertoja mainitaan erikseen, että lukkari on suorittanut maksun kelloista ja että vihkiminen on tapahtunut kotona.² Vuosisadan loppupuolella taas tämä maksu jotensakin säännöllisesti ilmoitetaan perityn kotona vihkimisestä ja sitä on kaksi suuruusluokkaa, toinen 8 killinkiä, toinen 5 killinkiä 8 runstykkiä. Sikäli kuin maksajien kuuluvaisuutta jompaan kumpaan seurakuntaan voi päätellä, näyttää edellisen suuruinen vihkiraha olleen tavallinen ruotsalaisen, jälkimäinen taas suomalaisen seurakunnan jäsenillä. V. 1794 pidetyn kirkonkokouksen pöytäkirja ilmoittaa-kin siten olleen asianlaidan.

Vaikkakaan vihkirahan synnystä ja kehityksestä ei ole lähteissä yhtenäistä selitystä, voi siitä ylläolevan aineiston perusteella tehdä joitakin johtopäätöksiä. Ensinnäkin on aivan selvää, että maksun suuruus vaihteli riippuen siitä, kuinka kauan ja kuinka monella kellolla soitettiin. Se seikka taas, että

¹ Bidrag XI, XII, XIV.

² Esim. v:n 1700 tilissä: "Betalte Thomas Kläckare för Advocatens Johan Wilstadii och hustru Elisabet Stadias vigsell — 3 d:r." V:n 1702 filistä taas mainittakoon esimerkkinä seuraava: "Betalte Mattz Kläckare för 2:ne Paar Bruudfolcke hemm wigde Kläckp — 2 d:r. Paaret — 4 d."

vuosisadan alkupuolella vihkirahan suoritti kirkon kassaan jompikumpi lukkari, varmaan johtui siitä, että nämä kellojen soiton ylivalvojina perivät vihittäviltä koko soittomaksun ja sitten vähennettyään siitä kellonsoittajien palkan luovuttivat lopun kirkonisännälle. Kun vihkimisen toimittaminen siirtyi yhä yleisemmin kotona tapahtuvaksi, alkoi yleinen käsitys vihkirahan alkuperästä muuttua, niin että sen luultiin olevan maksun vihkimisestä kotona. Kun kellojen soittoakin vihkiäisissä nähtävästi jäi kokonaan pois, koskapa siitä ei enää lähteissäkään mainintoja esiinny, jäi tuo muuttunut käsitys ainoaksi perusteeksi vihkirahalle. Alkuaan kellojen soitosta suoritettu korvaus siis oli muuttunut kokonaan toiseksi, kun tuomiokirkko peri sen edelleenkin alkuperäisen perusteen jo hävittyä. Että näin todellakin kehityksen on täytynyt kulkea, sen näkee niistä erimielisyyksistäkin, joita vihkirahan periminen lopulta aiheutti. Vuosisadan lopulla nimittäin ne, jotka vihittiin kotona, alkoivat kieltäytyä erikoista vihkirahaa kirkon hyväksi suorittamasta, tietenkin sillä perusteella, että eiväthän he olleet vihkiäisissään kirkkoa käyttäneetkään.¹ Asia otettiin käsiteltäväksi kirkonkokouksessa v. 1794. Kukaan ei tiennyt, millä perusteella vihkirahaa kannettiin, ”mutta”, päätettiin sen konservatiivisen hengen mukaisesti, joka tuomiokirkon hallinnolle oli ominaista, ”koska se ei ole saanut alkuaan sattumasta, vaan sillä täytyy olla joku peruste”, niin tehtiin päätös, että milloin vihkiminen tahdotaan järjestettäväksi kotona, on vihkiraha kirkolle suoritettava jo ennakolta ja todistus siitä esitettävä vihkimistä toimittavalle papille.² Kirkko siis säilytti tämänkin tulolähteensä, joka alkuaan ehdollisesta korvausmaksusta oli muuttunut määräsuuruiseksi ja pakolliseksi suoritukseksi.

Käytännössä yhtä säännöllisenä tulolähteenä kuin vihkiraha esiintyvät tileissä myös tuomiokirkon hyväksi tuomitut s a k o t. Tavallisimpana syynä olivat siveysrikokset, joiden

¹ Ptk. 25. VII, 15. X. 1794.

² Kirkonkokouksen ptk. 8. IX. 1794.

vuosisadan alkupuolella vihkirahan suoritti kirkon kassaan jompikumpi lukkari, varmaan johtui siitä, että nämä kellojen soiton ylivalvojina perivät vihittäviltä koko soittomaksun ja sitten vähennettyään siitä kellonsoittajien palkan luovuttivat lopun kirkonisännälle. Kun vihkimisen toimittaminen siirtyi yhä yleisemmin kotona tapahtuvaksi, alkoi yleinen käsityskin vihkirahan alkuperästä muuttua, niin että sen luultiin olevan maksun vihkimisestä kotona. Kun kellojen soittokin vihkiäisissä nähtävästi jäi kokonaan pois, koskapa siitä ei enää lähteissäkään mainintoja esiinny, jäi tuo muuttunut käsitys ainoaksi perusteeksi vihkirahalle. Alkuaan kellojen soitosta suoritettu korvaus siis oli muuttunut kokonaan toiseksi, kun tuomiokirkko peri sen edelleenkin alkuperäisen perusteen jo hävittyä. Että näin todellakin kehityksen on täytynyt kulkea, sen näkee niistä erimielisyyksistäkin, joita vihkirahan periminen lopulta aiheutti. Vuosisadan lopulla nimittäin ne, jotka vihittiin kotona, alkoivat kieltäytyä erikoista vihkirahaa kirkon hyväksi suorittamasta, tietenkin sillä perusteella, että eiväthän he olleet vihkiäisissään kirkkoa käyttäneetkään.¹ Asia otettiin käsiteltäväksi kirkonkokouksessa v. 1794. Kukaan ei tiennyt, millä perusteella vihkirahaa kannettiin, ”mutta”, päätettiin sen konservatiivisen hengen mukaisesti, joka tuomiokirkon hallinnolle oli ominaista, ”koska se ei ole saanut alkuaan sattumasta, vaan sillä täytyy olla joku peruste”, niin tehtiin päätös, että milloin vihkiminen tahdotaan järjestettäväksi kotona, on vihkiraha kirkolle suoritettava jo ennakolta ja todistus siitä esitettävä vihkimistä toimittavalle papille.² Kirkko siis säilytti tämänkin tulolähtensä, joka alkuaan ehdollisesta korvausmaksusta oli muuttunut määräsuuruiseksi ja pakolliseksi suoritukseksi.

Käytännössä yhtä säännöllisenä tulolähteenä kuin vihkiraha esiintyvät tileissä myös tuomiokirkon hyväksi tuomitut s a k o t. Tavallisimpana syynä olivat siveysrikokset, joiden

¹ Ptk. 25. VII, 15. X. 1794.

² Kirkonkokouksen ptk. 8. IX. 1794.

Sangen vaatimaton, mutta sitä varmempi vuotuinen tulo oli tuomiokirkolle sen muurien ja rakennusten alla tai vierellä olevien puotien ja kellarien vuokraamisesta. Epäsäännöllisesti oli niitä vuokrattu kaupungin porvarien käytettäväksi jo 1600-luvullakin, mutta järjestelmälliseksi se kehittyi vasta seuraavan vuosisadan lopulla. Vuokralle anto tapahtui tuomiokapitulin itsensä kautta, jolle jätetyt tarjoukset ensin kommuniseerattiin kirkonisännälle ja vasta hänen lausuntonsa saavuttua lopullisesti käsiteltiin.¹ Isonvihan jälkeen oli vuokraaminen eri vuosina hyvin erilaista, luultavasti riippuen kysynnän epätasaisuudesta. Esim. v. 1725 saatiin, tilien mukaan, kauppiaille vuokratuista puodeista 171 tal. kup., mutta v. 1731 oli vastaava tulo vain 35 tal. kahdelle kauppiaille vuokratusta puodista ja kellarista. Sen lisäksi oli 1730-luvun alkupuolella n. s. vanha koulu vuokrattuna kirjanpainaja Johan Kempelle, joka siitä maksoi 50 tal. vuotuisen vuokran. Vuosisadan puolivälistä lähtien oli ainakin seitsemän puotia ja kuusi kellaria vuokrattuina, niin että tämän lisääntyneen kysynnän johdosta saatiin esim. v. 1753 edellisistä 122 ja jälkimäisistä 172 tal. Epäedullisimpinakin vuosina yhteissumma nousi yli 250 tal. Rahanmuutoksen jälkeen oli vuokra aluksi suhteellisen alhainen, niin että esim. v. 1779 vuokra ei tuottanut täyteen 17 riksiä. Vähitellen se kuitenkin nousi, ollen v. 1785 yhteensä n. 24 ja v. 1793 kokonaista 42 riksiä. Tämän vuoksi kellarien ja puotien vuokraamisjärjestelmään alettiin kiinnittää huomiota ja kehittää se mahdollisimman varmaksi. V. 1787 piispa Mennander teki huomautuksen tuomiokapitulissa sen johdosta, että kirkonisäntä oli antanut prof. Cavanderille ilman maksua käytettäväksi yhden kellarin. Tällöin päätettiin kellarit numeroida ja viisivuotiskausittain huutokaupalla vuokrata enimmän tarjoavalle. Tuomiokapitulin pyynnöstä maaherra järjestikin kunkin viisivuotiskauden lopulla lääninkansliassa huutokaupan,

¹ Ptk. 12. X. 1757.

joista joskus ilmoitettiin sanomalehdissäkin.¹ Suuren palon etupuolella vuokratulo kuitenkin pyrki väkisinkin laskeutumaan. Kauppiaille oli jo saatavana parempiakin säilytyspaikkoja kuin nämä puodit ja kellarit, jotka usein uudistuvista (esim. vv. 1783 ja 1797) korjauksista huolimatta lienevät olleet jotensakin rappeutuneita.

Aivan mitätön, mutta kuitenkin mainitsemisen arvoinen tulo oli tuomiokirkolla vielä rakennustöiden kautta kertyneiden tarpeettomien romujen myynnistä. Siten sai taloudenhoitaja v. 1773 luvan myydä huutokaupalla vähissä erin kirkon romurautoja ja v. 1805 päätettiin samoin myydä vanhoja ikkunoita.² Sekä ennen että jälkeen tuomiokirkko aina myi tarpeettomaksi käyneitä romujansa alkaen ukkosen vahingoittamista urkupiipuista³ aina kirkonoviin saakka, joiden tilalle oli hankittu uusia ja parempia.

Suurempi merkitys sitä vastoin oli yksityisellä a n t e l i a i s u u d e l l a vieläkin, vaikka sellaisia suurlahjoituksia kuin 1600-luvulla ei enää esiinny. Edelliseen aikakauteen kuuluvaksi on näet oikeastaan luettava hovioikeuden kommissaari Hans Joachiminpoika Wittfoothin jo v. 1708 suullisesti lupaama 2,200 riikintalarin l. 17,250 tal. kup. lahjoitus, jonka hän v. 1724 määräsi käytettäväksi urkujen rakentamiseen tuomiokirkolle ja johon summaan hänen veljensä kauppias Christian vielä lisäsi 1,000 riikintalaria.⁴ Samat henkilöt lahjoittivat kirkolle kaksi 60-piippuista kynttiläkruunua sekä 431 riikintalarin 5 killingin 4 runstykin pääoman, jonka koroilla niihin vastaisuudessa oli kynttilät hankittava.⁵ Tämä pääoma hoidettiinkin ja tilitettiin myöhempänä aikana kirjanpidollisesti erillisenä rahastona. Mutta muut lahjoitukset kirkon inventarioon

¹ Ptk. 2. V. 1787, 18. III. 1801, 5. III. 1806, 13. II. 1811, 7. II. 1816, 29. VII. 1821; Åbo Tidningar II. XI. 1817.

² Ptk. 7. VII. 1773, 6. II. 1805.

³ Tili 1797.

⁴ Valtionarkisto n. 7042.

⁵ LINDMAN, s. 12.

ovatkin aivan mitättömiä ja nekin, kuten esim. kauppias Frans Kockin v. 1729 saarnastuoliin lahjoittama tiimalasi ovat vuosisadan alkupuolella tehtyjä. Aivan eristetyksi tapaukseksi myöhemmältä ajalta jää kirkonisäntä Gavelinin testamentissaan tekemä 6,020 tal. suuruinen lahjoitus, joka saatiin kirkon kassaan v. 1752. V:n 1772 tileissä on eräs merkintä, joka varmaankin osoittaa pienten uhriluontoisten lahjoitusten vielä tänäkin aikana tulleen kysymykseen, vaikka niistä ei lähteissä sen enempää olekaan tietoja; tavallisesti ne nimittäin lienevät joutuneet kirkossa oleviin vaivaistukkeihin, joten tileissä ei mitenkään voi näkyä selityksiä lahjoittajien motiiveista. Mainittuna vuonna näet talonpojan vaimo Eva Simon-tytär oli lahjoittanut tuomiokirkolle 3 tal. sen johdosta, että hän oli pelastunut vaikeasta synnytyksestä. Kun lahjoittaja itse oli Laukaasta kotoisin, lienee hän roponsa lähettänyt tuomiokirkolle jonkin toisen henkilön mukana ja tämä vastoin tavallisuutta ei pistänyt sitä vaivaistukkiin, vaan antoi sen kirkonisännälle. Sitävastoin on kirkollisten lähteiden nojalla mahdotonta selittää syytä, miksi kauppias Henrik Flegen lesken puolesta, kun hänet v. 1711 haudattiin tuomiokirkkoon, maksettiin 36 tal. maksavan hautapaikan lisäksi vielä kokonaista 600 tal. ”diskretioniksi”. Siihen katsoen, että haudattaessa ei käytetty kelloja eikä mitään muutakaan hautauskomeutta, voisi luulla kysymyksessä olevan lahjoituksen tulleen suoritetuksi sen vuoksi, että vainaja syystä tai toisesta ei olisi ollut oikeutettu saamaan kunniallista hautausta.

Ylimääräisten menojen peittämiseksi oli turvaututtava propagandakeinojen aikaansaamaan anteliaisuuteen, mikä jo 1600-luvullakin oli osoittautunut tehokkaaksi. Olihan 1681 palon vaurioiden korjaamiseksi toimeenpantu keräys keräyskirjoilla (stambok) ja kolehdeilla tuottanut yli 20,000 talaria.¹ Aivan samoin järjestettiin varojen keruuta v:n 1738 palon jälkeen. Jo v. 1731 oli suunniteltu yleisen kolehdin pyytä-

¹ BONSDORFF II, s. 100.

mistä koko valtakunnassa,¹ — tuntematonta mitä erikoistarkoitusta varten — mutta nähtävästi siitä sillä kerralla ei tullut mitään. Mutta v. 1746 saatiin kuninkaan lupa toimeenpanna rahankeräys tavalla, joka tänä aikana oli tullut kovin suosituksi ja jota esim. Tukholman kirkot aikaisemmin olivat useita kertoja saaneet käyttää,² nim. arpajaisilla. Ne saatiin ulottaa yli koko valtakunnan käyttäen hyväkseen tuomiokapitulien ja papiston välitystä. Arpajaisia järjestämään asetettiin erikoinen johtokunta, mutta tuomiokapituli lähetti omissa nimissään asiaankuuluvat kiertokirjeet.³ Lisäksi myönnettiin tuomiokirkolle yli koko valtakunnan kolme kirkkokolehtia, jotka tuomiokapituli pyysi järjestettäväksi siten, että kaksi koottaisiin v. 1748 ja kolmas seuraavana vuonna.⁴ Turussa kirkonkokous mieluummin järjesti niiden asemasta keräyskirjan, nähtävästikin, koska oli syytä pitää sitä keinoa tehokkaampana.⁵

Samanluontoinen, mutta vuosittain uudistuva tulo oli tuomiokirkolla haavilla kannetuista kolehdeista, jotka yleensä tulivat kirkon hyväksi, paitsi milloin jokin kolehti oli määrätty erikoistarkoitukseen annettavaksi.

Kuten edellisestä käy selville, ei tuomiokirkon hyväksi kannettu mitään säännöllisiä veroja, vaan olivat ne vuosittain uudistuvinkin oikeastaan korvauksia kirkon tai sen inventarion käytöstä ja ainakin alkuperältään enemmän tai vähemmän vapaaehtoisluontoisia. Enemmän veroa muistuttava, mutta kuitenkin taloudelliselta arvoltaan verrattain vaatimaton palkkojen suhteellisen alhaisuuden vuoksi oli kaupunkilaisten velvollisuus tehdä, tietenkin maksutta, päivätöitä tuomiokirkon rakennuksilla nimenomaan suurempien rakennustöiden ollessa käynnissä. Tämä kirkon avustusmuoto on var-

¹ Kirje 24. IV. 1731.

² Sveriges kyrkor. Stockholm III, s. 204; MODÉE II, s. 1368.

³ Kirje 13. VIII. 1746.

⁴ Kirje 9. III. 1748.

⁵ Kirje 16. XI. 1748, 9. IX. 1749.

